

Az első posztszocialista autokrata

Nem hiszek a szememnek! A tüntetések telének vagyok tanúja. Athéntől Párizsig! Ništól Tatabányáig! Engem mégis azok a tüntetések érintenek meg leginkább, amelyek azokban az országokban zajlanak, amelyekben a kormányok rendkívül elégedettek a saját sikereikkel. Minél nagyobbak a sikerek, annál gyakoribbak a tüntetések. A magyarországi események hatására a szerbiai sajtóban egyre többet írnak Magyarországról. És *vice versa*. Azt veszem észre, hogy újra változik a Magyarországról kialakított kép. A kilencvenes években Szerbiában valóságos Magyarország-kultusz született. A szerbiai liberálisok példaértékűnek nevezték, a nacionalisták pedig elismerték, hogy rendezett országról van szó. Még azok a nacionalisták is dicsérték a magyar állapotokat, akik bőségesen éltek a vajdasági magyarok elleni retorikával. 2000 után háttérbe szorult az euforikus viszonyulás, illetve konkrét formákat kapott, Zoran Đinđić szerb kormányfő a két ország jó viszonyára helyezte a hangsúlyt, amit viszonzottak mind a baloldali, mind a jobboldali magyarországi kormányok. Nem számítva Koštunica rövid kormányzati ciklusát, a jó viszony felfelé ívelő pályát mutatott, és a Fidesz-kormány idején tetőzik, miközben új vonással gazdagodott. Többé nem csupán az államközi jó viszonyról volt szó, hanem kidomborodott a Fidesz és a Szerb Haladó Párt közötti eszmei rokonság is. Ez a két központ, a budapesti és a belgrádi határozta meg a helyi kisebbségi párt, a Vajdasági Magyar Szövetség arculatát, a Magyar Nemzeti Tanács politikáját, kulturális intézményeinek programját, értelmiségi- és médiaelitjének habitusát.

84

Eközben azonban Magyarország szerbiai megítélése újra módosult. A kormányzó Szerb Haladó Párt a közös vonásokat emelte ki, és nem győzte hangsúlyozni, hogy Magyarország támogatja Szerbiát az Európai Unióba vezető úton, a szélsőjobb pedig arra figyelmeztette a kormányt, hogy kövesse Orbán példáját, lám, ő bünteti a multikat, ellenáll Brüsszelnek, nem fogadja be a migránsokat, és harcol Soros György ellen. A jelenlegi szerb kormány ugyanis sokkal rugalmasabban viszonyul a migránsokhoz, békében él Sorossal, amit ékesen bizonyít, hogy Vučić kormányfő baráti beszélgetést is folytatott vele New Yorkban. Ugyanakkor a szerbiai nem nacionalista polgári ellenzék meglepő párhuzamot vont Orbán és Vučić hatalmi módszerei között. Ez olyannyira szembetűnő, hogy a több hónapja tartó szerbiai tömegtüntetések jelszavai nagyon hasonlítanak a magyarországi tüntetők jelszavaihoz.

Az utóbbi időben azonban megcsappant a nemzetiek lelkesedése. A magyarázat roppant egyszerű. A nemzetközi sajtó közvetítésével egyre többen értesülnek a magyarországi Horthy-kultusról, ezért a szerb nemzeti oldalon felmerül a kérdés, hogy a Horthy iránti rokonszenvével hogyan lehet Orbán Szerbia barátja. Az aggály szülőhelye főleg a Vajdaságban fájó kérdésnek számító újvidéki *hideg napok*. Éppen ezekben a napokban emlékeztek meg a

szerb politikusok és egyházfők az újvidéki hideg napokról, amikor több mint háromezer embert lóttek a Dunába, és a nemzeti oldal sajtója kertelés nélkül írt Horthy fasisztáiról. Bár a szerb és a magyar államfő a megbékélés mellett tett hitet, a szerb nemzeti oldal mégis gyanakodva veszi tudomásul a Horthyval kapcsolatos magyarországi híreket. Nem hiszem, hogy ez végzetesen módosítja a két kormány közeledését, ám a közvéleményt mégis befolyásolja. A gond az, hogy sem a magyar, sem a szerb állampolgárok nem ismerik egymás történelmi traumáit, egymás történelmét. Kevesen tudnak a Nyugat felé kacsingató Horthyról, azt sem tudják, hogy végül a németek letartóztatták, de még olyan balkáni politikai ingyencségek sem ismeretesek, hogy bár a szerb hadsereg Pécsét is Szerbiához kívánta csatolni, 1919 után Horthy mégis jó viszonyt akart kialakítani Szerbiával. Mint ahogyan ezt Romsics Ignác az *Erdély elvesztése* című könyvében feltárta: Horthy Románia ellenében jó viszonyt kívánt kiépíteni a Szerb–Horvát–Szlovén Királysággal, mert a szerbeket kívánta kijátszani Románia ellen. Persze, nem sikerült – ez sem, mint annyi más dolog.

Miközben Aleksandar Vučić kormányfő dél-szerbiai kampánykörúton sakkozott, a vállalati étkezdékben ebédelt, és sok külföldi befektetőt meg szép jövőt ígért, Belgrádban, Újvidéken és Szerbia nagyvárosaiban egyre tömegesebbek lettek a tüntetések. Ma már 72 településen tüntetnek. Kétségtelen, hogy a tüntetőik összetétele igen heterogén, vannak köztük nacionalisták és liberálisok, EU-pártiak és EU-szkeptikusok, baloldaliak és jobboldaliak. Úgy látszik, a posztoszocialista autokrácia ellen csak parttalan összefogással lehet sikeresen fellépni. Erre találtak igen tanulságos példát is: 2000 októberében szintén rendkívül heterogén tömeg buktatta meg Slobodan Miloševićet, a térség első posztoszocialista autokratáját, aki szabad választáson jutott hatalomra, egy millimétert sem engedett a demokrácia a többségi elvből, kisajátította a közmédiát, fölényesen nyerte meg a választásokat, ám a tüntetéseket nem tiltotta be, politikai foglyok nem voltak, létezett ellenzéki média, sokkal több, mint ma, s Milošević arról is nevezetes, hogy ő volt az első politikus, aki betiltotta a Soros Alapítványt. A sajtó elleni represszió csak uralma utolsó éveiben érvényesült, akkor ezt a feladatot Aleksandar Vučićra, a jelenlegi kormányfőre bízta, aki a későbbiek folyamán radikalizálta Milošević politikáját: ő volt az, aki letépte a Zoran Đinđićről elnevezett utca tábláját, és a legismertebb háborús bűnösről, Ratko Mladićról nevezte el az utcát.

A hetek múlnak, s Szerbiában egyre több városban tüntetnek. A kormány nem hajlandó velük tárgyalni, a párbeszéd elmarad, de marad a rossz közérzet. Hónapok óta figyelem a tüntetéseket, s egyre inkább kiderül, hogy ezúttal nem pusztán politikáról van szó, hanem az újkapitalista országokban terjedő általános rossz közérzetről. Növekszik a létbizonytalanság, fenyegető méreteket ölt az egyenlőtlenség, a szociális mobilitás aggasztóan rosszabbodik, az elvándorlás egyre nagyobb. A parlamentben ugyan folyik a hatalmi harc, a sárdobálás, a pártvezérek egymás torkának esnek, de az utcán, a családokban, a közéletben, a magánéletben terjed a rossz közérzet, az átlagpolgár többé nem bízik az intézményekben. Mindez a napi politikán, a pártokon túlmutató elégedetlenségre vall, amelynek még nincs céliránya, ám nem

tudni, hogy mikor következnek be – nemcsak Szerbiában, hanem az egész régióban – egy váratlan felfordulás. Vagy a lassan polgárjogot nyerő diktatúra.

Egyedüli új mozzanat, hogy ezúttal egyre több fiatal csatlakozik a tüntetőkhez, és feltűnik a „le a kapitalizmussal” jelszó is. Úgy látszik, hogy a fiatal baloldaliak fenntartásuk ellenére csatlakoztak a tüntetőkhez, mert rádöbrentek arra, hogy nincs más stratégia: népfrontos politikát kell folytatni. A napokban találkoztam a Belgrádba tartó Želimir Žilnikkel, az ismert filmrendezővel, aki éppen – ahogy mondta – a '68-as belgrádi tüntetésekről fog beszélni, mert a fiatal baloldaliak rendkívül fontosnak tartják ezt a hagyományt, amelyet az új autokrata rendszerek mindenáron kiátkoznának. Akkor a „vörös burzsoázia” ellen tüntettek, a regnáló keleti fehér, avagy bársonyos forradalmak burzsoáziája jobban tart tőle, mint annak idején a vörös vagy a nyugati burzsujok.

Engem mégis különösen a szabadkai tüntetések érdekelnek, és pedíg azért, mert a szervezők között magyarok is találhatóak. A magyar kisebbség, főleg a kisebbségi kulturális elit hónapokig távol tartotta magát a szerbiai tüntetéshullámtól, ez azt a benyomást erősítette, hogy a magyar közösség egyre inkább elszigetelődik a többségi társadalomtól. Nyilván közrejátszik ebben az is, hogy a VMSZ koalícióban kormányoz Vučić pártjával, ami pedig a kulturális elitet és a médiát pártfegyelemre inti. Hogy ez a koalíció mennyi haszonnal és hátránnyal jár, azt korai eldönteni, bizonyos idő kell, hogy felmérhető legyen néhány sorsdöntő paraméter, így például a magyarok lélekszámcsökkenése vagy az oktatási intézmények zsugorodása.

86

A magyar közösség életében azonban nemcsak a „nagypolitika” játszik fontos szerepet, hanem a hétköznapi élet politikája is. Nemcsak a független szerb értelmiségiek, hanem a többségi átlagpolgárok is egyre gyakrabban kérdezik, hova tűntek a magyarok. Arról a nem elhanyagolható rétegről van szó, amelyik a kilencvenes években következetesen kiállt a magyar kisebbség mellett, az egykori szövetségesek együtt tüntettek Milošević ellen, közösen vettek részt a közéletben. A nemzeti érdekek mellett akadtak közös republikánus erények. Mi maradt fenn ebből? A szerb ellenzékiek némi nosztalgiával tekintenek a magyarokkal kialakított egykori spontán civil szolidaritásra. Megértik, halom, hogy a kisebbségi párt bizonyos engedmények kicsikarása érdekében asszisztál a hatalmi pártnak, néha mértékkal, néha mértéktelenül, embere válogatja! Ez mind rendben is lenne. Nem a magyar kisebbségi párt alkujá bántja őket, hiszen nem vitatják el, hogy a VMSZ nem lehet kerékkötője Orbán és Vučić pártszövetségének. Nem vonják kétségbe, bár fájlalják, hogy Szijjártó Péter a legutóbbi szerbiai parlamenti választáson a Szerb Haladó Párt mellett kampányolt. Ez a politikusok dolga, mondja a kérdéseket felvető átlagember, aki már nem bízik a politikában. Inkább az érdekli, hogy miért idegenedett el a magyar pozicionált értelmiség és vele együtt az egész magyar közösség az egykori pártfüggetlen természetes szövetségesétől, a szomszédjától, a munkahelyi kollégájától. Miért szakadtak meg az emberi kapcsolatok?

Kényes kérdés, amely felveti, hogy egy-egy kisebbségi közösség izolációja mikor segíti a nemzeti identitás megőrzését, és mikor válik önromboló stratégiává.